

TÜRKİYE’NİN AB TAM ÜYELİK ALTERNATİFLERİ

Emre ARSLANTAŞ*

Öz

Türkiye-AB ilişkileri daha önce görülmemiş karmaşık ilişkileri barındıran bir süreç olmuştur. 1963’te başlayan bu süreç hala devam etmektedir. Sürecin bu kadar uzamasına iki taraf arasında ortaya çıkan krizler neden olmuştur. Bu durum müzakerelere de yansımış ve tam üyelik alternatiflerinin tartışılmasına yol açmıştır. İlk model hükümetler arası işbirliğinin derinleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu modelde Türkiye ortak pazara sınırlı katılabilen fakat buna karşın AB kurumlarının karar alma süreçlerinde etkisi olmayan bir ülke olarak konumlanacaktır. Bu model bağlanmında imtiyazlı ortaklık, genişletilmiş ortak üyelik ve Avrupa Ekonomik Alanı Artı alternatifleri bulunmaktadır. İkinci modelde ise Türkiye ortak pazara sınırlı olarak katılabilen fakat mal, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımında kısıtlı hak ve yetkilere sahip olacaktır. Buna karşın müktesabatin tamamını üstlenerek AB karar alma mekanizmasına katılımı öngörülmektedir. Fakat bu iki modelde Türkiye için tam üyelik alternatifi değildir; zira ilk modeldeki alternatifler Türkiye’nin üyelik sürecini görmezden gelirken, aynı zamanda üyelik ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. İkinci model de ise Ankara Anlaşması süreçlerinin yeniden işletilmesi ile aynıdır. Bu durumda yaşanan yaklaşık elli yıllık sürecin boşa gitmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye tam üyelik alternatifleri yerine müzakerelere konsantre olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB İlişkileri, Tam Üyelik Alternatifleri, Avrupa Ekonomik Alanı Artı, Genişletilmiş Ortak Üyelik, İmtiyazlı Ortaklık

TURKEY'S EU FULL MEMBERSHIP ALTERNATIVES

Abstract

Turkey-EU relations have been a process involving complex relationships that have never been seen before. This process which started in 1963 is still going on. The process was so long because of the crisis between two sides. This has also been reflected in the negotiations and led to a discussion of full membership alternatives. The first model aims at deepening cooperation between governments. In this model, Turkey will be positioned as a country with limited participation in the common market but not in the EU institutions' decision-making processes. With the context of this model there are privileged partnership, extended partner membership and European Economic Area Plus alternatives. In the second model, Turkey will have limited access to the common market but will have limited rights and authority in the free movement of goods, services, capital and persons. However, it is foreseen to take part in the *acquis* and participate in the EU decision making mechanism. But these two models are not a full membership alternative for Turkey; because the first model's alternative is ignoring the Turkey's membership process and at the same time remove the possibility of membership. The second model is the same as the re-operation of Ankara Agreement processes. Due to the existence of such a situation, it causes 50 years of effort to go to waste. For this reason, Turkey should concentrate on negotiations instead of full membership alternatives.

Keywords: Turkey-EU Relations, Full Membership Alternatives, European Economic Area Plus, Extended Associated Membership, Privileged Partnership.

* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans öğrencisi, emre.ars020@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye-AB ilişkileri; 31 Temmuz 1959'da başlayan karmaşık bir süreci içinde barındırmaktadır. 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde aday ülke ilan edilen Türkiye; 3 Ekim 2005'te müzakere görüşmelerine başlamış, fakat aynı dönemde müzakerelere başlayan Hırvatistan 2013 yılında Birliğe üye olmasına rağmen hala müzakere görüşmelerine devam etmektedir.

Üyelik müzakerelerinin bu kadar uzun sürmesinin en temel nedeni siyasi dirençtir. Birlik üyesi ülkelerde Türkiye'nin müslüman kimliği ile birlikte üyeliğe ilişkin tarihsel bir ön yargının bulunması siyasi direnci oluşturan temel nedenlerdir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi adanın ikiye taksim olmasını Türkiye'ye yüklemesi üyelik müzakerelerinde krize neden olmaktadır. Türkiye tarafından bakıldığında, tam üyelik konusundaki belirsizlik uyum çalışmalarına yansımakta, böylece müzakereleri görüşmelerini yavaşlatmaktadır (Aktar ve diğerleri, 2013: 1). Başta Fransa ve Almanya olmak üzere Hollanda, Avusturya ve Danimarka'nın Türkiye'nin üyeliğiyle alakalı güçlü bir çekinceleri bulunmaktadır (Karakas, 2007-2008: 24). Bu devletler Türkiye'nin üye olmasını ulusal çıkarlarına ve Birliğe zarar vereceği gerekçesiyle istemezken, aynı zamanda Türkiye'nin dışlanmamasını istemektedirler; bu yüzden resmi metinlerde Türkiye'nin AB'ye üyeliği temel hedef olarak görülürken, bir yandan da ilişkilerin farklı modellerle devam etmesi konusunda görüşleri bulunmaktadır (Akçay, 2016: 13-14).

Müzakere görüşmelerinin başlamasıyla birlikte Türkiye'nin Birlik üyesi olma hakkı tanınmıştır ancak Avrupa Birliği Türkiye'yi üye olarak kabul etmek zorunda değildir. Taraflar olası bir üyeliğin her iki taraf için yararlı olduğunu vurgulasa da (Karakas, 2007-2008: 25) 2006'da GİDİK toplantısı sonrası 8 faslın askıya alınması müzakerelerde ciddi bir krize yol açmış (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>, 10.01.2017) ve üyelik alternatiflerinin yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada Türkiye'nin üyelik alternatiflerinin neler olduğu, kimler tarafından ortaya atıldığını ve bunların Türkiye'ye uygunluğunun bir analizini yapma amacı taşımaktadır. Bu amaçla ilk olarak Türkiye-AB ilişkilerinin kısa bir tarihçesi anlatılacaktır. İlk üyelik başvurusu ile başlayan bu süreç Helsinki Zirvesi ile farklı bir yöne evrilmiştir. Nitekim katılım müzakerelerinin başlamasıyla birlikte ilişkiler sıradışı bir durumu ortaya çıkarmıştır. Özellikle süre gelen çekinceler bu dönemde krizlere yol açmış ve üyelik müzakerelerinin görülmemiş bir şekilde uzamasına sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda üyelik müzakerelerinde ciddi krizlere yol açan Kıbrıs, olası üyelik etkileri ve genişleme yorgunluğu konuları aktarılacaktır. Son olarak üyelik alternatifleri ele alınacaktır.

1. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Soğuk Savaş döneminde AET'nin on yıllık bir süreçte olağan dışı büyümesi Türkiye'nin gözleminden kaçmamıştır. Bu gelişim sürecinde Türkiye'yi Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmaya yönlendiren temel konuların başında politik nedenler bulunmaktadır. Bu durum temelde Türkiye'nin Batı dünyasındaki konumunu koruma ve geliştirme için önemli sayılabileceği gibi, yeni kurulan Cumhuriyetin güvenlik arayışının da bir göstergesidir (Özer, 2009: 90). Ekonomik etkenler ise müracaatta ikincil derecede bir rol oynamıştır. Bilakis ekonomik gerekçeler politik gerekçeleri desteklemek üzere ortaya atılmıştır (Çalış, 2016: 53).

Tüm bu etmenlerin ışığında Türkiye 31 Temmuz 1959'da Roma Antlaşması'nın 238. maddesi bağlamında üyelik talebini Topluluğa iletmıştır (Manisalı, 2002: 75).

İki taraf arasında ortaklık müzakereleri üç dönemde gerçekleşmiştir (Bozkurt, 2004: 261). Üç dönem sonunda 1963 yılında yapılan Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir (Karluk, 2003: 530-533). Anlaşmaya göre gümrük birliğinin oluşturulması üç dönem sonunda gerçekleşecekti. Hazırlık döneminde Türkiye herhangi bir yükümlülük altına girmemiş ve bu dönemde Türkiye'den beklenen ise ekonomisini ilerideki dönemlerdeki sorumluluklarını üstlenecek bir yapıya kavuşmasıdır (Çalış, 2016: 92). Bu dönem 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol ile sona ermiştir (Topoğlu ve Kaya, 2011: 6).

Katma Protokolle taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin zamanla oluşturulması, belirli alanlarda iki taraf arasında mevzuat ve politikaların uyumlaştırılması, işçilerin serbest dolaşımının sağlanması ile hizmetlerin serbest dolaşımı süreçlerinin başlatılması kararlaştırılmıştır (Özer, 2009: 92). Fakat 1970'li yılların başından 1980'li yılların ortasına kadar ilişkiler istikrarsız bir seyir izlemiştir (www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1 , 10.01.2017). 12 Eylül askeri müdahaleyi Topluluk sert bir biçimde eleştirmiş ve tek taraflı ilişkileri askıya almıştır (Erdem, 2015; 44).

1983 yılında Türkiye'de tekrar sivil yönetimin kurulması ve 1984 yılıyla birlikte ithal ikameci politikaları terk edilmesi sonucunda, Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkiler yeniden canlanmıştır (www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1 , 10.01.2017). Canlanan ilişkiler sonucunda Türkiye erken tam üyelik başvurusu yapmıştır. Konsey bu başvuruya 27 Nisan 1987'de komisyona görüşünün hazırlanması amacıyla sevk etmiştir (Manisalı, 2002: 84). 1989'da komisyon tarafından hazırlanan raporda, Türkiye'nin üyeliğe hazır olduğu fakat üyelik konusunda verilecek olan kararın ertelenmesinin uygun olacağı tavsiye edilmiştir (Özer, 2009: 93).

Katma Protokol ile belirlenen geçiş dönemi 22 yıl sonunda tamamlanmıştır. Geçiş döneminin bitmesiyle başlayan son dönemde Türkiye ile Topluluk arasında bir ekonomik birlik oluşturulacaktır. Bu süreçte tarafların ekonomik politikaları arasındaki uyumun daha da güçlendirilmesi sağlanacaktır (Manisalı, 2002: 80). Ortaklık Konseyinin 36. Dönem toplantısında 1/95 sayılı kararı Türkiye ile AB arasında gümrük birliği kurulması kararı alınmış ve söz konusu karar 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çalış, 2016: 247). Bununla birlikte "Gündem 2000" raporunda Türkiye ile Gümrük Birliği konusunda önemli adımlar atıldığı; bunun müzakere sürecine yansıtılacağını belirtirken; özellikle siyasi-ekonomik reformlar ile güneydoğu sorunu ve insan hakları, Yunanistan ile olan ilişkilerin düzeltilmesi, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulması gibi adımların gerekliliği belirtilmiştir (Topoğlu ve Kaya, 2011: 6-7).

Türkiye 1996 yılında AB tarafından 1993 Kopenhag Zirvesi sonrasında başlatılan genişleme sürecine katılmak istediğini AB'ye iletmış ve Cardiff Zirvesi'nde aday ülkelerin bulunduğu rapor sistemine dahil edilmiştir. 1989 yılında yapılan Helsinki Zirvesi ile Türkiye aday ülke olarak ilan edilmiştir (Özer, 2009: 94).

Zirvesi sonrasında Türkiye için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi'nde kabul edilmiştir. Belgede bulunan önceliklerin gerçekleştirilmesi amacını taşıyan program ve takvimi içeren Ulusal Program, 15 Mart 2001'de Türk hükümeti

tarafından kabul edilerek 26 Mart 2001'de Avrupa Komisyonu'na verilmiştir (www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1 , 10.01.2017).

Haziran 2004'de yapılan Brüksel Zirvesi'nde Birlik Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirildiğini teyit etmiş ve üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlatılmasına onay vermiştir (http://www.shgm.gov.tr/abc3/abson.doc , 10.01.2017). Bu tarihte Lüksemburg'da yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında Müzakere çerçeve belgesi onaylanmış ve müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır (Keskin, 2008: 135). Müzakere Çerçevesi belgesi üç ana bölüm ve 23 maddeden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilki müzakerede uygulanan ilkeler, ikincisi müzakerelerin esasları ve üçüncüsü müzakere prosedürüdür. Belgenin son bölümünde bulunan müzakere fasılları bulunmakta ve 35 başlıktan oluşmaktadır (Çarıkcı, 2008: 56).

Müzakerelerde şu ana kadar 16 fasıl müzakere açılmıştır. Bu fasıllardan sadece Bilim ve Araştırma faslı geçici olarak kapatılmıştır. Aralık 2006'da gerçekleştirilen konsey toplantısında Türkiye'nin Ek Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmemesi sebebiyle sekiz fasılın müzakerelerini askıya alınmasına ve diğer fasılların geçici olarak kapatılmamasına karar verilmiştir. Ayrıca Aralık 2009'da gerçekleşen Genel İşler Konseyi toplantısında GKRY altı faslı olarak bloke ettiğini açıklamıştır (www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=65 , 10.01.2017). Böylece üyelik müzakereleri içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

2. TÜRKİYE'NİN ÜYELİĞİ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

2005 yılından itibaren başlayan üyelik müzakereleri halen devam etmektedir. Bu süreci zorlaştıran, politize eden, ilişkileri durdurma noktasına getiren birçok engel bulunabilir fakat bu makalede sadece müzakere sürecini engelleyen konulara değinmek istedik, çünkü bu başlık ayrı bir makale konusudur. Bu nedenle bu çalışmada Kıbrıs meselesi, olası üyelik etkileri ve genişleme yorgunluğuna kısaca değineceğiz.

2.1. Kıbrıs

Kıbrıs meselesine ilişkin sorunlar Türkiye ve Yunanistan hatta AB içindeki konsensusların bir dostluk, istikrar ve işbirliği temelinde gelişmesini engelleyen konuların başında gelmektedir (Erdoğan, 2016: 136). Günümüzde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini etkileyen Kıbrıs sorununu, Ek Protokol ve KKTC'ye uygulanan izolasyonun kaldırılması gibi konular oluşturmaktadır. Gemi konağı, Girne ve Magosa limanlarına gitmiş olan gemilerin adanın güneyine vardıklarında kovuşturmaya tabi olmaları, BMGK kararları ile devam eden süreçte Güney Kıbrıs'ı adanın meşru devleti olarak kabul ettirmeye yönelik uygulamalar nedeniyle Türk liman ve havaalanları, 1987 yılından itibaren Güney Kıbrıs Rum Yönetimi giriş ve çıkışlarına kapatılmıştır (Sandıklı ve Akçadağ, 2011: 4).

Kıbrıs Sorununun bir kriter olarak öne çıkmasında 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirve kararının önemi çok büyüktür. Zirvenin sonuç bildirgesinin 19. maddesinde Türkiye'den üyelik müzakereleri başlamadan, Ankara Anlaşması'nın 10 yeni AB üyesini de kapsayacak biçimde güncellemesini istemiştir (Kuşat, 2016: 122). Türkiye 29 Temmuz 2005'te Ortaklık Anlaşması Ek Protokolünü imzalamıştır. Aynı gün Türkiye Ek Protokolü imzalamasının, Kıbrıs politikasında bir değişiklik yapıldığı gibi anlaşılmasını gerektirdiğini, atıfta bulunulan

Kıbrıs'ın hiçbir şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımak anlamında olmadığını belirten bir deklarasyon yayınlamıştır (Mor, 2008: 1019).

Türkiye'nin Ek Protokol'de doğan yükümlülüklerinden olan GKRY'ye limanlarını ve havaalanlarını açmaması sonucunda AB Konseyi Aralık 2006'da Türkiye'nin GKRY'ye yönelik kısıtlamaları bağlamında sekiz faslı askıya almıştır (<http://avrupa.info.tr/tr/ab-ve-turkiye/katilim-muzakereleri/gelinen-nokta-nedir.html> , 10.01.2017). 8 Aralık 2009'da ise GKRY ilişkilerin normalleşmesi şartına bağlı olarak altı faslı bloke etmiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/ab-katilim-muzakerelerinde-zorlu-donem-30349210> 10.01.2017).

Türkiye ile AB Kıbrıs konusunu farklı şekillerde değerlendirmektedir. AB tarafı Türkiye'den Ek Protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmesini, gemi ve hava limanlarını Güney Kıbrıs Yönetimi'ne açmasını istemektedir. Ayrıca Kıbrıs sorununda muhatapları çözüme teşvik etmeden GKRY'yi adanın meşru temsilcisi olarak Birlik üyeliğini onaylaması krizin çözümünü her geçen gün daha da zorlaştırmaktadır (Erdoğan, 2016, s.156).

2.2. Olası Üyelik Etkileri

Türkiye'nin katılımı konusundaki bir diğer tartışma ise Türkiye'nin Avrupa entegrasyon sürecinde oluşturacağı olası etkilerdir. Burada iki faktör ön plana çıkmıştır. Türk nüfusunun büyüklüğü ve mevcut AB üye ülkelerinde algılanan kültürel farklılıklar (Müftüler-Baç, 2014: 216.). Türkiye'nin yıllık ortalama nüfus artışı yaklaşık %1,5 olup, 2020 yılında ise nüfus 90 milyon seviyesine yaklaşacaktır. Böylece Türkiye AB organlarında en çok temsilcisi olan ülke konumuna gelecektir (Çarıkçı, 2008: 60). Bu durumda Türkiye en büyük oylama gücüne sahip olacak ve çoğu AB mevzuatında etkin bir şekilde veto hakkı bulunacaktır.

Türkiye'nin geniş nüfusu sebebiyle AB bütçesi üzerinde büyük bir maliyet oluşturacağı da ayrı bir nedeni şekillendirmektedir. Türkiye'nin tam üye olması birlik bütçesine büyük katkı sağlayan dört büyük ülkenin payının daha fazla artması Türkiye'nin tam üyeliğine sıcak bakılmasına bir engel teşkil edecektir (Karlık ve Tonus, 2004: 18).

Kültürel farklılıklar meselesi Türkiye'nin duymaktan bıktığı bir konuya karşılık gelmektedir. Türkiye'nin AB'ye girmesini engelleyecek kadar önemli olan bu unsurun neyi ifade ettiği ve nasıl tanımlandığı son derece muğlaktır. Bu söylem ilişkilerde Türkiye'de AB sürecine verilen desteği düşürmekte ve ilişkilerdeki mevcut durumun korunmasına katkıda bulunmuştur (İnanç, "Yeniden Kültürel Farklılıklar", www.sde.org.tr/tr/authordetail/yeniden-kulturel-farkliliklar/564,3.12.2016 , 27.11.2016). Kültürel farklılıklar özellikle din ve inanç farklılıkları Türkiye-AB ilişkilerinin seyrinde engeller oluşturmaktadır. Nitekim Avrupa'da Hristiyan dini içerisindeki mezheplere karşı anlayışın geliştiği ancak diğer din ve kültürlerle karşı yeterli hoşgörünün gelişmediği görülmektedir (Sandıklı, "Türkiye-AB İlişkilerinde Riskler ve Fırsatlar", www.bilgesam.org/incele/827/-turkiye-ab-iliskilerinde-riskler-ve-firsatlar/#WEMXc7KLTIU , 03.12.2016). Helmut Schmidt "Avrupa'nın Kendini İdamesi – 21. Yüzyıl İçin Perspektifler" adlı kitabında Türkiye'nin neden birliğe üye olarak alınmaması gerektiğini bu düşünceler ile dile getirmiştir:

"Başbakanlığım dönemimde Türkiye'yi birçok defa ziyaret ettim ve Türkiye uluslararası kredi alabilsin diye büyük uğraşlar verdim. Kendimi her zaman Türklerin yakın dostu ve komşusu olarak gördüm. Ancak tüm bunlara rağmen Türkiye Avrupa'ya alınmamalıdır diyen Fransız dışişleri eski bakanı Andre François Pochet'ye katılıyorum. Avrupa Birliği'nin Türkiye ile arasındaki kültürel farklar Rusya ve Ukrayna'yla olanlara nazaran daha derindir.

Türkiye'nin üyeliğini destekleyen bir kişi aynı zamanda ileride Mısır, Libya, Cezayir ya da Fas gibi ülkelerden gelecek katılım talebine nasıl karşılık vereceğini de göz önünde bulundurmalıdır. Tüm bu ülkeler farklı kıtadadırlar ve AB'yi Asya ve Afrika'ya doğru genişletmek doğru olmaz.” (Aktaran: Bayraktar, “Türkiye-AB İlişkileri: Din ve Kültür Faktörü Bir Engel mi?”, www.gazetebilkent.com/2015/02/19/ab-turkiye-iliskileri-din-ve-kultur-faktoru-bir-engel-mi/, 02.12.2016)

2.3. Genişlemenin Yorgunluğu

Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen devletlere; birlik üyelik süreçlerinde herhangi bir otomatik geçiş süreci garantisi vermemektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 4). Maastricht Anlaşması'nın 49. maddesine göre “2. Maddede belirtilen değerlere saygı gösteren ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt eden her Avrupa devleti, birliğe üye olmak için başvurabilir.” (www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmlar.pdf , 10.01.2017) Birliğe katılmak isteyen her Avrupa devleti, uygun ve geniş kapsamlı reformlar başlatmalıdır (Atılğan ve Klein, 2006: 4). Üyelik şartları; insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması, işleyen bir pazar ekonomisinin varlığı ve rekabet baskısı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden kurumların istikrarını sağlamalı ve aday ülkenin tam üyelik yükümlülüğünü üstlenme yeteneğine(müktesebat) sahip olmasıdır (www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1-Kopenhag-Kriterleri.pdf , 12.01.2017).

Kopenhag Zirvesi'nde, AB Kopenhag kriterleriyle birlikte yeni üyeleri hazmetme kapasitesini ilk defa bir resmi belgede vurgulamıştır (Beyazıt, 2014: 292). Zirve bildirisinde birlik için Avrupa entegrasyonunun hızı korunurken yeni üyeleri özümseme kapasitesinin birlik ve aday ülkeler için önemli olduğu aktarılmıştır (European Council İn Copenhagen, Conclusions of the Presidency, 1993: 13).

1950'li yıllarda kurulan topluluğun işlerliği ilerleyen süreçte üye sayısının artmasıyla azalmıştır (Karluk ve Tonus, 2004: 15). İrlanda, Danimarka ve İngiltere'yi içeren ilk genişlemeden bu zamana kadar Avrupa Birliği'ne katılmak daha zorlu hale gelmiştir. Bu süreçte AB ortaklığını derinleştiren antlaşmalar ve aday devletlerin uyması gereken düzenlemeler artmıştır (Beyazıt, 2014: 293). Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra on ülkenin AB genişleme sürecine dahil olması, Avrupa'da genişlemeyle derinleşmenin birlikte yapılmasına neden olmuştur (Karluk ve Tonus, 2007: 15). MDA ülkelerinin hala ekonomilerinin kırılğan ve demokrasilerinin olgunlaşmamış olduğu düşünüldüğünde Birliğin bu ülkelere kolayca uyum sağlayamayacağı gözükmektedir (Esen, 2007: 3).

AB'nin 2004'te “büyük patlama” olarak adlandırılan genişlemesi(Beyazıt, 2014: 295) Romanya ve Bulgaristan'ın 2007'de, Hırvatistan'ın 2013'te üye olması AB'nin kurumsal ve siyasi düzeyindeki zorlukları kesinleştirmiştir. Türkiye ve Batı balkan ülkelerinin potansiyel üyeliği bir çok AB vatandaşına göre genişlemenin çok hızlı bir şekilde gerçekleştiğine inandırmaktadır. Fransa ve Hollanda'daki Avrupa Anayasası referandumlarının olumsuz sonuçlanması, seçmenlerin AB'nin genişleme politikasını reddettiğini ortaya koymuştur (Atılğan ve Klein, 2006: 5).

3. AB TAM ÜYELİK ALTERNATİFLERİ

Türkiye ve AB arasında Ankara Anlaşmasından bu yana ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Bu anlaşma dayanağını Roma Antlaşması'nın 310. maddesinden almaktadır. Bu maddeye göre,

“Avrupa Topluluğu bir veya birden çok devletle ya da bir ve birden çok uluslararası kurumla, her iki tarafa da çeşitli hak ve yükümlülükler getiren bir ortaklık kuran anlaşmalar imzalayabilir.” (Karakaş, 2007-2008: 33)

Türkiye'nin tam üyelik alternatifleri bağlamında iki farklı model bulunmaktadır: ilk model ise Roma Antlaşması'nın 310. Maddesine dayanarak hükümetler arası işbirliğinin derinleştirilmesine dayanmaktadır (Karakaş, 2007-2008: 34). Bu modelde Türkiye, Ortaklık Anlaşması bağlamında ortak pazara kısıtlı haklarla katılabilen ancak uluslar üstü düzeyde karar alma mekanizmasında etkisiz olan bir “üçüncü ülke” statüsünde konumlandıracaktır. Ayrıca müktesebatın bir kısmını üstlenen Türkiye'nin AB üyeliği burada ihtimal dışıdır (Karakaş, 2007: 7). Bu model çerçevesinde üç farklı üyelik seçeneği bulunmaktadır: “imtiyazlı ortaklık”, “genişletilmiş ortak üyelik”, “Avrupa Ekonomik Alanı Artı”.

İkinci model ise Maastricht Anlaşması 49.maddesi ile 16-17 Aralık 2004 AB Konseyi zirve kararına dayanmaktadır (Karakaş, 2007: 7). Kararın 23.maddesinin 4. Paragrafında, “AB üyeliğinin gerçekleşmemesi durumunda söz konusu aday ülkenin Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanması temin edilmelidir.” (Council of the European Union Brussels European Council 16/17 December 2004 Presidency Conclusions, 7) görüşü bulunmaktadır. Modelde ortak pazara katılacak ancak mal, hizmet, sermaye ile kişilerin serbest dolaşımı konusunda Türkiye sınırlı haklara sahip olacak ve özellikle de ya yapısal fonlar ile tarım yardımlarından ya da kişilerin serbest dolaşımından yararlanması muhtemelen yararlanamayacaktır. Üstelik Birlik müktesebatın tamamı üstlenilecektir. Bu modelde Türkiye karar alma mekanizmasına katılımı öngörülmektedir (Karakaş, 2007: 7).

3.1. Avrupa Ekonomik Alanı Artı (European Economic Area Plus, EEA+)

EEA+ alternatifi AB ile Norveç arasındaki ilişkiler sonucunda ortaya çıkmıştır. 1994 yılında düzenlenen referandumda Norveç ikinci kez AB'ye tam üye olmayı reddetti ve aynı yıl bir Avrupa ekonomik bölgesi oluşturarak Avrupa tek pazarına katılmıştır. Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması ile Norveç Avrupa Birliği tek pazarının tüm yönetmeliklerinin neredeyse tamamını benimsemiş, söz konusu anlaşma 2003 yılında uzatılmıştır. Daha sonra İzlanda ve Lichtenstein da EEA'ya katıldı ve bu ortaklığa Avrupa Ekonomik Alanı Artı (EEA+) adı verildi (Atılğan ve Klein: 2006: 6). EEA Anlaşması kapsamında 30 ülke AB mevzuatının içinde bulunan serbest dolaşım alanlarına (mal, hizmet, sermaye ve işgücü) dahil olmaktadır. İç Pazar fonksiyonların daha iyi çalışabilmesi için ise serbest dolaşım konularında sınır ve yatay politikalar anlaşmaya dahil edilmiştir (Yardımcı, 2012: 85).

EEA+ modeli ticarete ve siyasi ekonomide işbirliğini genişletmeyi amaçlamaktadır. AB topluluk hukukunun bir çok maddesi katılımcı devletler için birleşik ekonomik alan oluşturmak amacıyla uygulanmaktadır ve bu ülkeler AB tek pazar düzenlemelerin yüzde 80'ini benimsemektedir. Norveç'in balıkçılık alanında olduğu gibi anlaşmadan çıkarılan alanlar açıkça tanımlanmış ve bu alanlar ulusal düzeyde kontrol edilmeye devam edilmektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 6). Modelin başka ülkelere uygulanabilirliği sorunlu görünmektedir. EEA üçüncü muhtemel aday ülkeler söz konusu olduğunda Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkeler siyasi ve ekonomik durumları AB müktesebatını kabullenmekten uzaktır (Cameron, 2005: 12).

2005 yılında Avrupa Birliği Parlamentosu Komisyon'dan “Komşuluk Politikası” çerçevesinde “üyelik başvurusu yapma hakkı olan ülkeler” ile “üye olamayacak ülkeler” arasındaki

kategorileştirmeyi daha net tanımlanmasını isterken, AB yasalarına daha yakın olan ülkeleri Avrupa Komşuluk Anlaşması ile ödüllendirme tavsiyesinde bulunmuşlardır. Bu ülkeler ortak Pazar ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na katılabilecekti (Karakaş, 2007-2008: 38). Raporu Elmar Brook hazırlamıştır. Raporda bu ana çözümlerin olası muhatapları olarak Ukrayna, Norveç, Karadağ, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Beyaz Rusya, Kosova, Makedonya ve eğer katılım müzakereleri başarısız olması sonucunda Türkiye de gösterilmiştir (Brok, 2005: 4). Bir bütün olarak bu model potansiyel katılım adayları için işlevsel bir entegrasyon modeli olarak hizmet edebilir. EEA+ katıldığında üyelik ihtimali sona ermektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 7). Ancak Brook'a göre model konuya ilgi duyan devletlere mali teşvikler ile AB'nin kurumsal yayılması olmaksızın AB Yapılarına entegrasyon sunmakta ve böylece her iki tarafa yararlı olacaktır (Brok, 2005: 4).

3.2. Genişletilmiş Ortak Üyelik (Extended Associated Membership, EAM)

Tam üyelik alternatifi olarak Genişletilmiş Ortak Üyelik, 2004'te Münih Doğu Avrupa Çalışmaları Enstitüsü araştırmacıları Wolfgang Quaisser ve Steve Wood tarafından ortaya atıldı. Bu model temelde Gümrük Birliği'nin yanı sıra ticaret ve ekonomi politikalarında işbirliğinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi Avrupa Ekonomik Alanının uzatılmasına dayanmaktadır. Araştırmacılara göre EAM bir çok kısıtlamaya ve özellikle kişilerin ve işçilerin serbest dolaşımını kısıtlamaya rağmen tam üyeliğe karşı tatmin edici bir alternatif olacaktır (Beyazıt, 2014: 312).

Bu seçenekte üyelik “Avrupa Ekonomik Alanı” içerisinde düşünülmektedir. Söz konusu entegrasyon modeli ticari ve ekonomik alanlardaki işbirliğinin derinleşmesi ve genişletilmesini öncelikle öngörmektedir (Karakaş, 2007-2008: 37). Model işçilerin serbest dolaşımını düzenleyen kurallar getirmektedir. Geçiş döneminde EAM ülkelerinde çalışan işçiler AB üyesi ülkelerde çalışma izniyle çalışması Birlik üyesi ülkelerdeki istihdamların bozulmasını önlemek için tasarlanmıştır (Atılğan ve Klein, 2006: 8). Ekonomik ve Parasal birliğe ise katılım söz konusu değildir. Bu modelde Ortak Pazar'a katılım müktesebatın diğer alanlarını üstlenmeleri ve ekonomik kriterlerin yerine getirilmesi ile gerçekleşecektir (Karakaş, 2006: 37). Birlik müktesebatının üstlenilmesi geniş sorumluluklar ile tek taraflı maliyetlere yol açacağından, her ülkeye maddi ve yapısal yardım önerilmektedir. Alternatif olarak var olan programlar geliştirilebilir ya da yenileri yapılabilir, ayrıca özel programlar da oluşturulabilir (Atılğan ve Klein, 2006: 8). Modeli ortaya koyanlar, bu seçeneğin sunduğu ekonomik katkının üyelik durumundaki katkılara eşit olacağını savunmuşlardır. Fakat modelde bir çok sıra dışı düzenleme bulunması bu durumu kesin bir şekilde kanıtlayamamaktadır (Karakaş, 2007-2008: 37).

EAM modeli, söz konusu ülkelerin demokrasi ve konsolidasyon alanlarında yeterli teşvik etmediği için eleştirilmiştir. Model ülkelere AB Konsey'inde gözlemci statüsü verirken, karar alma mekanizmasına katılım hakkını içermemektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 8). Ancak Genişleyen Konsey toplantıları, EAM ülkelerinin katılımıyla gerçekleştirilecek, bu da “genişleyen bir Avrupa” ile ilgili konularda karar verecekleri anlamına gelmektedir. EAM ülkelerinin oy kullanma hakları yoktur fakat çekirdek ülkelere baskı yapmak için fikirler ve politikalar üzerine öneriler sunabilirler (Quaisser ve Wood, 2004: 53).

3.3. İmtiyazlı Ortaklık (Privileged Partnership)

Bu model Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasının ya da Birlikten tam anlamıyla dışlanması ulusal çıkarlarına sorun oluşturacağını düşünen Almanya, Avusturya, Fransa ve Hollanda gibi devletlerin merkez ve aşırı sağ grupları tarafından ortaya atılmıştır. Bu gruplara göre olası tam üyelik durumunda Türkiye nüfusun büyüklüğü nedeniyle karar alma süreçlerinde büyük bir güç olacak ve AB fonlarından ayrılacak yardımların da Birliğe büyük bir mali külfet oluşturacağını ileri sürmektedirler (Akçay, 2016: 14).

İlk olarak bu model 2004'te Alman CDU/CSU partileri tarafından Türkiye'nin siyasal ve ekonomik istikrara kavuşturulmasının tam üye olmadan imtiyazlı ortaklık modeli ile gerçekleştirilebileceğini önermesiyle ortaya atıldı. İmtiyazlı ortaklık temelde Türkiye'nin tam üyelik olasılığını dışlarken, sürekli olarak AB standartlarına yakınlaştırma stratejisidir. Bu strateji AB ile ilgili ülkeler arasında siyasi ve ekonomik işbirliği (AB kurumlarına katılım hariç) gerektirmektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 11). Model Türkiye'ye belirli alanlarda karşılıklı anlaşma çerçevesinde güçlendirilmiş bir ortaklık sunmaktadır. Öte yandan bu tür ortaklık şu anda zaten mevcuttur, çünkü Türkiye Gümrük Birliği çerçevesinde Birlik müktesebatının gümrükler, dış ticaret politikaları, rekabet, fikri ve sınai hakların korunması v.s. alanlarda büyük bir kısmını üstlenerek çeşitli bağlar kurmuştur. Brüksel ise Gümrük birliği bağlamında Türkiye'ye çevre, kültür ve eğitim ile araştırma ve geliştirme alanlarındaki AB Teşvik programlarına dahil etmiş fakat tüm bu alanlardaki ilişkiler “programlara katılıma evet, karar verme mekanizmasına katılıma hayır” üzerine temellendirilmiştir (Karakaş, 2007-2008: 34-35).

Gümrük Birliği, Katma Protokol'de ön görülen 22 yıllık Geçiş Döneminin bitmesi ve Ortaklık Konseyi'nin kararıyla tesis edilmiştir. Gümrük birliği kapsamında taraflar kendi aralarında gümrük vergileri sanayi malları için sınırlandırmış, Türkiye üçüncü ülkelere AB Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamaya başlamış, bu alandaki bazı istisnalarda ilerleyen dönemlerde kaldırılmış bununla birlikte işlenmiş sanayi ürünlerinin sanayi payı sınırlanmıştır (www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&I=1 , 12.01.2017).

Entegrasyon bakımından incelendiğinde Gümrük Birliği Türkiye'yi karar alma mekanizması dışında bırakan, ortak politikalar nedeniyle üçüncü ülkelerle ilişkilerini uyumlaştırmak ve AB'nin üçüncü ülkelerle ticari alanda yaptığı anlaşmaları kabul etmek zorunda bırakan bir modeldir (Çalış, 2016: 250). Ayrıca Gümrük Birliği son derece asimetriktir; çünkü gümrük resimleri, sınai ürünler ile işlenmiş tarım ürünleri için kaldırılmasına rağmen işlenmemiş tarım ürünleri, hizmetler, kömür ve çelik ürünleri ile tekstil ürünleri için tam olarak kaldırılmamıştır. Neticede Türkiye'de üretilmiş ürünlerin %50'sinden daha az bir kısmı için gümrük tarifelerini kaldırıldığı anlamına gelmekte ve bu tek taraflı korumacılık aslında AB Ortak Pazar'ını Türk rekabetinden korumaktadır. Bu durumun temel bir sonucu olarak Gümrük Birliği öncelikle Birliğe dış ticaret fazlası gibi avantajlar sağlamıştır (Karakaş, 2007: 36). 2014 yılında Türkiye'nin AB ile yaptığı ticaretten 20,26 milyar dolar dış ticaret açığı oluşmuştur (Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015, 216).

Amacı bakımından incelendiğinde İmtiyazlı Ortaklık, Türkiye'nin bu güne kadar ki üyelik sürecini görmezden gelen ve Türkiye'nin üyeliğini engellemek adına bugünkü statüsünden üçüncü ülke durumuna düşüren bir alternatiftir (Karakaş, 2007-2008: 36). Öte yandan Türkiye 1999 Helsinki Zirvesinden bu yana AB üyelik adayıdır; bu yüzden bu teklif Ankara tarafından önceki düzenlemelerin ihlali olarak görülmektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 12). Son dönemde

söz konusu model gözden düşmüş ve iki taraf arasında katılım müzakerelerin devam etmesi yönünde bir görüş belirlenmiştir; çünkü bu alternatif hem birlik kurumlarından hem de üye ülkeler tarafından yeterince desteklenmemiştir (Akçay, 2016: 22). Zaten bu model bu güne değin çoğunluğun istediği bir model de olmamıştır (Karakaş, 2007: 36).

3.4. Aşamalı Entegrasyon (Gradual Integration)

Aşamalı entegrasyon kavramı başlangıçta AB üye ülkeleri arasında farklılaştırılmış bir entegrasyon yöntemi olarak kullanılmıştır. Bütün devletlerin aynı hızda ve aynı hedeflerde ilerlemesine sağlayan entegrasyon modellerinin aksine, ülkeler entegrasyon sürecine ne ölçüde katılmayı ve hangi hedefleri takip etmek istediklerini kendilerini belirleyebilmektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 8). Son zamanlarda ise bu yöntem Türkiye'yi AB'ye dahil etmek için bir model olarak önerilmiştir.

EEA+, EAM ve İmtiyazlı ortaklık modellerini Türkiye haklı olarak reddetmiştir. Çünkü söz konusu modeller Türkiye'ye karar alma mekanizmalarına katılım hakkı öngörmekte, aynı zamanda tam üye olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca söz konusu modeller üçüncü ülkelere uygulanabilen modellerdir. Ankara 1999 Helsinki Zirvesi'nde bu zaman kadar tam üyelik adaydır. Eğer aday ülke konumundaki Türkiye söz konusu herhangi üç modelden birini kabul etmesi sonucunda üçüncü ülke durumuna düşecektir (Karakaş, 2007-2008: 39).

Diğer modellerden farklı olarak Aşamalı Entegrasyon alternatifinde Türkiye üçüncü bir ülke konumunda değil, mevcut statüsü gibi aday ülke olarak görülmektedir. Birliğin Türkiye'nin tam üyeliği konusunda üç temel tereddütü bulunmaktadır; AB yapısal fon ve tarım yardımlarında Türkiye'ye verilecek ödemeler, kişilerin ve işçilerin serbest dolaşımı ve kurumsal yayılmadır. Söz konusu model bu tereddütleri göz önünde bulunduran bir seçenektir (Karakaş, 2007: 10).

Dinamik bir model olan Aşamalı entegrasyon ilgili ülkeyi Birlik yapılarına kurumsal yayılmaya neden olmaksızın kademeli entegrasyonu öngörmektedir. Modelin özünde sektör bazında karar alma mekanizmalarına katılım, aday ülke statüsünün devam etmesi, müktesebatın bir kısmının üstlenilmesi olgular bulunmaktadır (Karakaş, 2007-2008: 40). Model bir ülkeyi AB kurumsal yapılarına üç aşamada dahil etmeyi öngörmektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 9). Aşamalar entegrasyon ve hukukun bağlayıcılığı derecesine göre farklılaşmaktadır (Karakaş, 2007: 11). İlk aşama en düşük entegrasyon derecesini temsil etmektedir. Bir sonraki basamağa geçiş ancak üzerinde anlaşılan hedeflerin zamanında ve amacına uygun olarak tamamlandığı anda geçilebilir. Dolayısıyla otomatik geçiş söz konusu değildir (Atılğan ve Klein, 2006: 9). Bir basamağın kaç yıl süreceği her iki tarafın kabulüyle önceden belirlenmektedir. Bir sonraki aşama, bir önceki basamağın süresinin yarısı dolduğunda başlayabilmektedir. Bu noktadaki temel şart iki tarafında bu durumu istiyor olmasıdır (Karakaş, 2007: 11). Üyelik ise en son aşamanın da yürürlüğe girmesinden sonra tamamlanabilmektedir. Burada da ön koşul her iki tarafında aynı fikirde uzlaşması gerekmektedir.

Bu model ekonomik entegrasyonla birlikte birlik kurumlarının yayılmasına neden olmaksızın kısmi bir politik entegrasyonu da öngörmektedir. Karar mekanizmasına katılım hakkı yalnızca entegrasyona gidilen alanlarla sınırlandırılmıştır (Karakaş, 2007-2008: 41). Ancak Konsey'de veto hakkı tanınmamaktadır. Böylece ilgili ülke sahip olduğu karar alma mekanizmalarına katılım hakkı kararları şekillendirmesine yol açmaktadır (Atılğan ve Klein, 2006: 9).

Model Türkiye için Gümrük Birliği üzerinden farklı alanlara da yayılabilir. Böylece bu alternatif Birlik üyelerinin Türkiye üyeliği konusundaki önyargıları da göz önünde bulunduracaktır (Karakaş, 2007: 15). Türkiye entegre olduğu alanlarda sektör bazında karar mekanizmasına katılma hakkına veto hakkı olmaksızın sahip olacaktır (Karakaş, 2007-2008: 40). Bu durum her şeye rağmen statükonun ilerisinde olduğu anlaşılmaktadır (Karakaş, 2007: 15).

Aşamalı Entegrasyon dinamik süreci sonucunda demokratikleşme için teşvikler sağlamaktadır. Tam üyelik ihtimali de bu modeli ilgili ülkeler için çekici kılmaktadır. Böylece açıkça tanımlanmış bir entegrasyon alternatifini de temsil etmektedir (Atılğan ve Klein, 2006: 10).

SONUÇ

Türkiye Birliğe üye olma hakkı bulunsa da, AB Türkiye'yi kabul etmek zorunda değildir (Karakaş, 2007-2008: 43). Bu durum Müzakere Çerçevesi Belgesi'nde de aktarılmıştır. Müzakerelerin açık uçlu olması durumu sadece Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Birlik her üyelik adayına; aday ülke statüsüyle birlikte otomatik olarak üye olamayacağını bu ifadeyle dile getirmiştir.

Türkiye'ye Roma Antlaşması'nın 310. maddesine dayanarak hükümetler arası işbirliğinin derinleştirilmesini öneren modeller,(EEA+, EAM, İmtiyazlı Ortaklık) karar alma mekanizmasına katılım hakkına sahip olmayan, üye olma ihtimalini sonlandıran, Türkiye'nin üyelik sürecini görmezden gelen ve üçüncü ülkelere uygulanan modellerdir. Modeller temelde ekonomik ve siyasi işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca modellerin tam bir tanımı ile teorik çerçevesi bulunmamakta ve genelde pratik durumdan ilham alınarak ortaya çıkarılmaktadır. Bu durum temelde bu modellerin önerileceği ülkelerde tercih edilmemesine yol açmaktadır. Bu modelleri Türkiye haklı olarak reddetmiş ve önceki düzenlemelerin ihlali olarak değerlendirmiştir.

Ulus üstü bir entegrasyonu öngören Aşamalı Entegrasyon dinamik bir modeldir. Üç aşamada ilgili ülkeyi AB yapılarına dahil etmeyi öngörür. Burada taraflar arasında uzlaşma olmadığı sürece bir sonraki aşamaya geçilememekte, bu durum ise süreci uzatmaktadır. Kaldı ki bu durum üye ülkelerle sorunlu aday ülkeleri süreçte zorlamaktadır. Bu modeli Türkiye'ye uyarladığımızda süreçlerin bitirilmesi, bir sonraki basamağa geçiş ve adaylık statüsü alma Birlikteki tüm üye ülkelerin onayını almak zorundadır. Fakat Güney Kıbrıs ile sorunlar, Yunanistan ile rekabet ve Birlik içinde Türkiye'nin üyeliği ile ilgili güç kayması riski ve kültürel farklılık açısından ciddi bir kuşkunun bulunması Türkiye'nin aşamalar arasındaki geçişlerde ve üyelik hakkı tanınmasındaki oylamalarda oy birliği almasını zorlaştıracaktır. Böylece süreç önceden belirlenmiş tarih aralığının uzamasına yol açıp iki taraf arasında güven kaybına sebebiyet verebilecektir.

Ayrıca mevcut Ankara Antlaşması'nda kararlaştırılan dönemler bu modele benzemektedir. Söz konusu antlaşmada üç dönem bulunmakta ve her dönemin başlangıcı ve bitişi iki tarafın önceden anlaşması ile kabul edilmiştir. İlişkilerde Aşamalı Entegrasyon'un kabul edilmesi Türkiye için yeniden 1959'a dönmek ve sonrasında yaşanan süreçlerin tekrarlanması anlamındadır. Bu durum 1959'dan bu zamana karar ki yapılan uygulamaların boşa yapılmış

çabalar olarak görülmesine ve temelden Türkiye için kabul edilemez olmasına neden olacaktır.

Dünya konjonktürü sürekli değişmektedir. İlerleyen dönemde neler olur bilinemez, fakat yakın bir gelecekte Türkiye'nin üye olması çok büyük bir olasılık olarak gözükmemektedir. Türkiye'nin üye olmaması ve dışlanması her iki tarafta büyük kayıplara sebebiyet verecektir. Fakat bir devlet politikası haline gelen üyelik sürecinde Türkiye umudunu yitirmeden çaba göstermeye devam etmeli ve kendi üzerine düşeni yapmalıdır.

KAYNAKÇA

- ___Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015, Türkiye İhracatçılar Meclisi, www.tim.org.tr/files/downloads/raporlar/ekonomi-dis-ticaret-raporu-2015.pdf
- Akçay, Ekrem Yaşar (2016). “Türkiye-AB İlişkileri ve “İmtiyazlı Ortaklık” Meselesi”. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 11-30.
- Aktar, Cengiz, Barış Gencer Baykan ve Deniz Genç. “AB Üyelik Müzakerelerinde Son Durum”, 2013, <http://www.bahcesehir.edu.tr/icerik/1867-betamdan-ab-uyelik-muzakerelerinde-son-durum-arastirmasi>
- Atılgan, Canan ve Deborah Klein (2006). “EU Integration Models Beyond Full Membership”. KAS Working Paper/Documentation 158/2006, *Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung(KAS)*.
- Bayraktar, Orhun. “Türkiye-AB İlişkileri: Din ve Kültür Faktörü Bir Engel mi?”. www.gazetebilkent.com/2015/02/19/ab-turkiye-iliskileri-din-ve-kultur-faktoru-bir-engel-mi/
- Beyazıt, Özgür(2014). “Privileged Partnership: as an Alternative Way to the Turkey’s European Membership Bid”. *Law & Justice Review*, 5 (9), 277-339.
- Bozkurt, Veysel (2004). *Türkiye ve Avrupa Birliği: Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu ve Ortaklık Belgeleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı.
- Brok, Elmar (2005). “Eine neue Erweiterungsstrategie für die EU”. *Die politische Meinung*, No: 433.
- Cameron, Fraser (2005). “EEA Plus? Possible Institutional Arrangements for the European Neighborhood Policy(ENP)”, *EPC Commentary*.
- Council of the European Union Brussels European Council 16/17 December 2004 Presidency, Conclusions data.consiliumeuropa.eu/doc/document/ST-16238-2004-RE-1/en/pdf
- Çalış, Şaban (2016). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri; Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çarikçi, Emin (2008). “AB ile Müzakerelerden Beklentiler”. *Çankaya Üniversitesi Gündem Dergisi*, (29), 55-62.
- Cristie, Aidan ve Guilie Sabbatiç. “Differentiated Integration in the European Union”. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/573961/EPRS_ATA\(2016\)573961_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/573961/EPRS_ATA(2016)573961_EN.pdf)

- Erdem, Gökhan (2015). "12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'nin Avrupa İle İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi'yle İlişkiler". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14 (1), 29-64.
- Erdoğan, Halil (2016). "Kıbrıs Meselesinde Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi". *Akademik Hassasiyetler*. 3 (5), 135-161.
- Esen, Aslı Toksabay. "Avrupa Birliği'nin Hazmetme Kapasitesi ve Türkiye'nin Üyeliği: Tanımlar ve Yorumlar". 2007, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250278r1539.Avrupa_Birli%C4%9F_i_nin_Hazmetme_Kapasitesi_ve_Turkiye_nin_Uyeli%C4%9F_i_Tanımlar_ve_Yorumlar.pdf
- European Council İn Copenhagen, Conclusions of the Presidency, www.consilium.europa.eu/en/european-council/conclusion/pdf-1993-2003/presidency-conclusions-copenhagen-european-council_-21-and-22-june-1993/
- İnanç, Zeynep Songülen. "Yeniden Kültürel Farklılıklar". www.sde.org.tr/tr/authordetail/yeniden-kulturel-farkliliklar/564
- Karakaş, Cemal (2007). "Türkiye'nin AB Üyeliği Tartışması: AB - Türkiye İlişkilerinde 'Aşamalı Entegrasyon'". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3 (9), 1-15.
- Karakaş, Cemal. "Üye Olmadan Entegrasyon Mümkün mü? Türkiye'nin AB Üyeliğinin Hukuki Dayanakları ve Tam Üyelik Alternatifleri". *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 16 (Kış 2007-2008), 23-49.
- Karlık, Rıdvan (2003). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Beta Basım.
- Karlık, Rıdvan ve Özgür Tonus (2004). *Avrupa Birliği'nin Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Yeri*, İzmir: 2004 Türkiye İzmir İktisat Kongresi Bildirisi.
- Keskin, Hakan (2008). *Doğru Sayılan Yanlılarla Avrupa Birliği*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuşat, Nurdan (2016). "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Zayıf Halka:Kıbrıs". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 112-133.
- Manisalı, Erol (2002). *Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Sessiz Darbe*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Mor, Hasan (2008). "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XII, Sayı 1-2, 983-1026.
- Müftüler-Baç, Meryem, "The Future of Europe, Differentiated Integration and Turkey's Role". in *Global Turkey in Europe II*, Roma: Edizioni Nuova Cultura.
- Özer, M. Akif (2009). "Avrupa Birliğine Tam Üyelik Eşiğinde Türkiye". *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16 (1), 89-105.
- Ross, Jerome. "Ya Sosyalizm Ya Barbarlık;Avrupa Gerçekten İki Vitesli Oldu", www.birgun.net/haber-detay/ya-sosyalizm-ya-barbarlik-avrupa-gerçekten-iki-vitesli-oldu-74653.html
- Sandıklı, Atilla. "Türkiye-AB İlişkilerinde Riskler ve Fırsatlar", www.bilgesam.org/incele/827/-turkiye-ab-iliskilerinde-riskler-ve-firsatlar/#

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 65 Ocak - Şubat 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Sandıklı, Atilla ve Emine Akçadağ (2011). “Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri”. *Riya Strateji*, 2 (4), 1-17.

Topoğlu, Emre ve M.Veyssel Kaya (2011). “Türkiye için AB’nin Alternatifi var mı?”. *Akademik Bakış Dergisi*, (25), 1-14.

Quaisser, Wolfgang ve Steve Wood (2004). “EU Member Turkey? Preconditions, Consequences and Integration Alternatives”, *Forschungsverbund Ost- und Südosteuropa Arbeitspapier 25/2004*.

Yardımcı, Pınar (2012). *Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama*. Ankara: Detay Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

www.ab.gov.tr/files/pub/antlaşmalar.pdf

www.ab.gov.tr/index/php?l=1&p=65

www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1

www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&l=1

<http://avrupa.info.tr/tr/ab-ve-turkiye/katilim-muzakereleri/gelinen-nokta-nedir.html>

<http://www.hurriyet.com.tr/ab-katilim-muzakerelerinde-zorlu-donem-30349210>

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>

www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1-Kopenhag-Kriterleri.pdf

<http://www.shgm.gov.tr/abc3/abson.doc>